

วิเคราะห์เป้าหมายของหลักอรรถจริยาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ANALYSIS OF USEFUL CONDUCT PRINCIPLES IN BUDDHIST SCRIPTURES

¹พระกุศล เกียนติก และ ²สมเดช นามเกตุ

¹Phra Kusol Thienduk and ²Chulapunporn Thanaphaet

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Kusol_th@gmail.com

Received December 25, 2021; Revised February 12, 2022; Accepted March 20, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้เป็นการนำเสนอ เป้าหมายของหลักอรรถจริยาในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ ศึกษาหลักอรรถจริยาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและวิเคราะห์เป้าหมายหลักอรรถจริยาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า อรรถจริยาเป็นการประพฤติประโยชน์ที่ประกอบด้วยศีล สมาธิ และปัญญา ให้ประโยชน์ทั้งต่อตนเอง ผู้อื่นหรือทั้งสองฝ่าย เกิดประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ในภพหน้า และประโยชน์สูงสุด คือพระนิพพาน เป้าหมายของอรรถจริยาเชิงปัจเจกบุคคล เป็นการประพฤติประโยชน์สะสมบุญบารมีให้กับตนเอง รู้จักให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ผูกพันผูกเพียรพยายามจนสามารถเข้าสู่กระแสพระนิพพานและถึงความสิ้นไปของกิเลสทั้งปวงได้ในที่สุด ส่วนเป้าหมายของอรรถจริยาเชิงสังคม ก็คือ เมื่อเราประพฤติประโยชน์ตามหลักอรรถจริยาแล้วจะทำให้เกิดผลดีในระดับครอบครัว สังคมและประเทศชาติ วิธีการคือ การให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบ่งปัน ทั้งทรัพย์สิน เงินทอง สิ่งของ เครื่องใช้ ให้ความรู้ ให้อภัย ตามกำลังของตน ใช้วาจาสุภาพ อ่อนน้อมถ่อมตน มีความเสมอต้นเสมอปลาย ศรัทธาเชื่อมั่นในพระธรรมแล้วจะพบความสงบสุขและสันติสุขในที่สุด

คำสำคัญ : เป้าหมาย, อรรถจริยา, พระพุทธศาสนา

¹ นิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

Abstract

This academic article presents to study the principles of ‘useful conducts’ (Pali: atthacariya) and to analyze the goals of the principles in Buddhist scriptures. that the useful conducts involve practices of precept (Pali: sala), meditation (Pali: samadhi) and wisdom (Pali: pañña). These are beneficial to oneself and the others in the present time, next life and lead to the highest benefit or nirvana. The goal of the principle in individual aspect refers to useful conducts and merit or perfection accumulation by performing generosity, observing precepts and practicing meditation until the practitioners reached the stream of nirvana and extinguishment of defilements. Its social goal related to the benefits that could happen within family, society and country. The methods causing these are helping each other, sharing wealth, knowledge and appliances, forgiving, polite speech, consistent action, humility, faith in Dhamma and living with peace.

Keywords: goal, Atthacariya, Buddhism

บทนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ เป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์ที่ให้การสงเคราะห์แก่ประชาชน ด้วยพระสงฆ์มีชีวิตที่เนื่องด้วยผู้อื่นจึงต้องตอบแทนผู้มีอุปการคุณ ดังที่มีพุทธพจน์ปรากฏในสมณสัญญาสูตร ว่าด้วยสมณสัญญา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 24/101/242 – 243) และพหูการสูตร ว่าด้วยผู้มีอุปการะมาก (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 20/24/172-173) คำสอนที่ให้ภิกษุได้ตระหนักเตือนใจตนในความเป็นสมณะอยู่เสมอ พึงตอบแทนคฤหัสถ์หรือชาวบ้านที่ได้ทำอุปการคุณต่างๆ โดยเฉพาะได้อุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัย 4 ซึ่งเป็นปัจจัยสำหรับพระภิกษุ ได้แก่ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและเภสัชบริขาร เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว สงฆ์ควรแสดงกลับให้เป็นอุปการคุณแก่ชาวบ้านเช่นกัน ซึ่งไม่ใช่การตอบแทนด้วยปัจจัย 4 แต่ด้วยการแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้นในท่ามกลางและในที่สุดถ้าหากเป็นไปอย่างนี้ หมายถึงทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์เกื้อกูลกัน ได้แก่ คฤหัสถ์เกื้อกูลด้วยอามิสทานต่อบรรพชิตๆ เกื้อกูลอนุเคราะห์ด้วยธรรมทาน ชีวิตก็จะประเสริฐและสามารถผ่านพ้นกิเลส ดำเนินชีวิตอยู่ในแนวทางที่เกษมสุขพุทธพจน์ดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นหลักการใหญ่และหน้าที่หลักของพระสงฆ์ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543 : 23) ด้วย โดยทั่วไปประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทยมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว จึงได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นประเพณีวัฒนธรรม

ของไทยถึงปัจจุบันแล้วพระพุทธศาสนายังมีอิทธิพลต่อแนวคิด ความเชื่อและภูมิปัญญาของคนไทย ได้สร้างความเป็นปึกแผ่นภายในชาติได้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะสถาบันพระพุทธศาสนาเป็นบ่อเกิดที่มาแห่งศิลปกรรม วัฒนธรรม ประเพณี เป็นเสมือนเรือนใจที่อยู่คู่กับคนไทยมาจนถึงปัจจุบัน (เสถียร ศกุนฺธ, 2543 : 12)

การดำเนินงานในยุคปัจจุบันให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ให้มีการลงทุนของแหล่งอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก อันส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงของภาคการเกษตรกรรมในประเทศ ทำให้การประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรมได้ลดน้อยลงเนื่องจากเกษตรกรรมส่วนใหญ่ได้มีการเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิตและแนวทางการทำมาหากิน โดยมีการอพยพเข้ามาอาศัยในเมืองใหญ่และประกอบอาชีพตามแหล่งโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นแหล่งธุรกิจที่สามารถสร้างรายได้ให้เป็นอย่างดี มากกว่าการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ด้วยเหตุนี้การเลือกแหล่งประกอบอาชีพจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้คนส่วนใหญ่ต้องเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิต เป็นความเร่งรีบแข่งขันตลอดเวลา จึงทำให้เกิดความเห็นแก่ตัว สนใจแต่เรื่องของตนไม่ใส่ใจผู้อื่น ทำให้ถูกมองข้ามเรื่องของจิตใจซึ่งแต่เดิมคนไทยนั้นมีความเห็นอกเห็นใจกัน เอื้อเฟื้อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แต่ในปัจจุบันกลับลดน้อย ถอยลง อีกทั้งกระแสการพัฒนาตามแนวทางของตะวันตกกลับมีเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเห็นได้จากปัญหาสังคมที่สะท้อนให้เห็นว่า สังคมไทยกำลังเผชิญปัญหาการเห็นแก่ตัว ทั้งปัญหาครอบครัว การแย่งชิงทรัพยากรระหว่างชุมชน เป็นต้น ด้วยคนไทยส่วนใหญ่ของประเทศนับถือพระพุทธศาสนา จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะนำหลักธรรมคำสอนนำสู่การปฏิบัติเพื่อความสุขในการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

หลักการสงเคราะห์อรรถจริยาการประพาสประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริม (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), 2556 : 186) การประพาสสิ่งที่ดีเป็นประโยชน์จะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจผู้คนได้ยาวนาน การดำเนินงานตามหลักอรรถจริยา ขวนขวายช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรมหลักธรรม ทำตนให้มีคุณค่าในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ด้วยการตั้งใจศึกษาเล่าเรียนฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนเจริญด้วยความรู้ความสามารถ มีคุณธรรมเป็นบุตรที่ดีของบิดามารดาเป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ เป็นนักเรียนที่ดีของสถานศึกษา เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติตลอดจนเป็นศาสนิกชนที่ดีของพระพุทธศาสนาตลอดไป เมื่อทำตนให้เป็นประโยชน์แล้วก็ต้องสร้างตนให้เป็นประโยชน์กับผู้อื่นด้วยการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่นิ่งดูดายมีน้ำใจเมตตารื้อฟื้นกันบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตามสติกำลังความสามารถ ถ้าคนในสังคมมีความคิดและลงมือปฏิบัติตามหลักอรรถจริยาน่าจะช่วยสังคมให้อยู่อย่างสงบสุขได้อีกแนวทางหนึ่ง

หลักอรรถจริยาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

อรรถจริยาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นหลักการช่วยเหลือกิจการให้เกิดประโยชน์ การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ช่วยเหลือด้วยแรงกายช่วยเหลือด้วยทรัพย์ ในกิจกรรมต่างๆ ช่วยแก้ปัญหาให้การสนับสนุน มีจิตอาสาช่วยเหลือเกื้อกูล การอนุเคราะห์ช่วยเหลือ การเกื้อกูลซึ่งกันและกัน การอุปการะ และส่งเสริมในทางจริยธรรมทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ตลอดจนสังคมส่วนรวม ซึ่งจะนำไปสู่สันติสุขของคนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้

1. ความหมายของอรรถจริยา

อรรถหรือ อรรถ 3 มีความหมาย 2 นัย คือ 1. อรรถ หรือ อรรถ หมายถึงประโยชน์ ผลที่มุ่งหมาย จุดหมาย ความหมาย ประกอบไปด้วย (1) ทิฐฐธัมมิกัตถะ (ประโยชน์ปัจจุบัน, ประโยชน์ในโลกนี้, ประโยชน์ขั้นต้น) (2) สัมปรายิกัตถะ (ประโยชน์เบื้องต้น, ประโยชน์ในภพหน้า, ประโยชน์ขั้นสูงขึ้นไป) และ (3) ปรมัตถะ (ประโยชน์สูงสุด, จุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน 2. หมายถึง ประโยชน์ ผลที่มุ่งหมาย ประกอบไปด้วย (1) อัตตัตถะ (ประโยชน์ตน) (2) ปรัตถะ (ประโยชน์ผู้อื่น) และ(3) อุภยัตถะ (ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย) (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2556 : 110) ในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค “อรรถจริยา” หมายถึง การประพฤติประโยชน์ ดังที่ปรากฏ ในลักขณสูตร ความว่า ด้วยลักษณะของมหาบุรุษ 32 ประการ ได้กล่าวถึง พระพุทธองค์เล่าสรุปความได้ว่า ในชาติก่อน ท่านเคยเกิดเป็นมนุษย์สังเคราะห์ประชาชนด้วยสังคหวัตถุ 4 หรือ คือ 1) ทาน หมายถึง การให้ 2) เปยยวัชชะ หมายถึง วาจาเป็นที่รัก 3) อรรถจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์ และ 4) สมานัตตตา หมายถึง การวางตนสม่ำเสมอ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 11/210/170) หลังจากตายแล้วได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ จุตจากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่โลกปัจจุบัน จึงได้ลักษณะของมหาบุรุษ 2 ประการ คือ 1. มีลักษณะพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม 2. มีเส้นข้อพระองคุลิจัดกันเป็นรูปตาข่าย

ดังนั้น อรรถจริยา จึงหมายถึง การช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้วยน้ำใสใจจริง ด้วยความปรารถนาดีต่อกัน การบำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวมแก่สังคม รวมถึงการชวนช่วยช่วยเหลือผู้อื่นให้สำเร็จประโยชน์ตามที่เขาขอร้องโดยไม่หวังผลประโยชน์เพื่อตน มุ่งหวังให้สำเร็จประโยชน์อันจะนำมาซึ่งความสงบสุขแก่ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง การบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่น แก่ส่วนรวม ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังปัญญา กำลังความคิด กำลังบุญบารมี เป็นต้น ซึ่งเป็นไปโดยชอบ ถูกต้องคลองธรรม จัดเป็น อรรถจริยา ทั้งสิ้น อรรถจริยา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจกันไว้ เป็นเครื่องประสานความสามัคคี เป็นเครื่องหล่อหลอมสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข (พระธรรมกิตติวงศ์, 2548 : 1315)

2. ความสำคัญของอรรถจริยา

อรรถจริยาเป็นการประพจน์สิ่งที่เป็นประโยชน์ มีความสำคัญตามจุดมุ่งหมายสามารถแยกประเด็นในการพิจารณาความสำคัญในระดับประโยชน์ 3 ระดับ ดังนี้

2.1 ประโยชน์ในโลกนี้ การบำเพ็ญบุญตามหลักอรรถจริยาเป็นการประพจน์สิ่งที่เป็นประโยชน์ เป็นทิวฏฐัมมิกัตถะ ประโยชน์บัดนี้ ประโยชน์ตาเห็น ประโยชน์ชีวิตนี้ หรือประโยชน์ปัจจุบัน เป็นจุดหมายขั้นต้น หรือจุดหมายเฉพาะหน้า หมายถึงประโยชน์อย่างที่มีมองเห็นๆ กันอยู่ ที่เข้าใจกันง่ายๆ เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน เป็นเรื่องชั้นนอก หรือเรื่องธรรมดาสามัญที่มุ่งหมายกันในโลกนี้ ได้แก่ ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ หรือทรัพย์สิน ฐานะเกียรติ ไม้ตรี ชีวิตคู่ครองที่เป็นสุข เป็นต้น รวมถึงการแสวงหาสิ่งเหล่านี้โดยทางชอบธรรม การปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้โดยทางที่ถูกต้องการใช้สิ่งเหล่านี้ทำตนและคนที่เกี่ยวข้องให้มีความสุข การอยู่ร่วมกันด้วยดี ปฏิบัติหน้าที่ต่อกันอย่างถูกต้องในระหว่างมนุษย์ เพื่อความสุข (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558 : 537)

2.2 ประโยชน์ในภพหน้า บำเพ็ญบุญตามหลักอรรถจริยาเป็นการประพจน์สิ่งที่เป็นประโยชน์ มีความสำคัญที่ทำให้เกิดประโยชน์ในเบื้องหน้า หรือประโยชน์ในภพหน้า เป็นสัมปรายิกัตถะประโยชน์เบื้องหน้า ประโยชน์ขั้นตาเห็น หรือประโยชน์ที่ลึกล้ำยิ่งกว่าที่จะมองเห็นกันเฉพาะหน้าหรือผิวเผินภายนอก เกี่ยวด้วยชีวิตด้านในหรือประโยชน์ด้านคุณค่าของชีวิต เป็นจุดหมายที่สูงขึ้นไป ซึ่งเป็นหลักประกันชีวิตเมื่อละโลกนี้ไปหรือเป็นเครื่องประกันการได้คุณค่าที่สูงล้ำยิ่งกว่าสิ่งที่จะพึงได้กันตามปกติโลกนี้ ได้แก่ ความเจริญงอกงามแห่งชีวิตจิตใจ ที่ก้าวหน้าเติบโตใหญ่ขึ้นด้วยคุณธรรม ความใฝ่ใจในทางศีลธรรม ในเรื่องบุญเรื่องกุศล ในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม กิจกรรมที่อาศัยศรัทธาและความเสียสละ การมีความมั่นใจในคุณธรรม มีความสงบสุขทางจิตใจ การรู้จักปิติสุขที่ประณีตด้านใน ตลอดจนคุณวิเศษที่เป็นผลสำเร็จทางจิต คือ ฌานสมาบัติ (เดิมรวมถึงการตรัสรู้ที่เป็นปรมัตถ์ด้วย) สัมปรายิกัตถะนี้ เป็นขั้นที่ผ่านคลายความยึดติดผูกพันในวัตถุ ทำให้ไม่ยอมตีค่าผลประโยชน์ด้านามิสสูงเกินไป จนต้องมุ่งไขว่คว้ายอมสยบหรือเป็นเหตุให้กระทำความชั่วร้าย หันมาให้คุณค่าแก่คุณธรรมความดีงาม รู้จักทำการด้วยความไม่ธรรม รักความดีงาม รักคุณภาพชีวิตและความเจริญงอกงามของจิตใจ เมื่อลูถึงอรรถะขั้นนี้ ก็จะมีผลย้อนกลับมาให้ใช้ให้ปฏิบัติต่อทิวฏฐัมมิกัตถะ ในทางที่เป็นคุณเกื้อกูลแก่ชีวิตและสังคม เช่น แทนที่จะมุ่งใช้เงินทองบำเรอามิสสุขก็หันไปใช้ทรัพย์นั้นสงเคราะห์คน และทำกิจกรรมพัฒนาชีวิตสูงขึ้นไป (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558 : 537)

2.3 ประโยชน์สูงสุด ความสำคัญของการประพจน์ปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่อประโยชน์สูงสุด เป็นการบำเพ็ญบุญตามหลักอรรถจริยาเป็นการประพจน์สิ่งที่เป็นประโยชน์ มีความสำคัญที่ทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด คือพระนิพพาน เป็นปรมัตถะ ประโยชน์อย่างยิ่งหรือประโยชน์ที่เป็นสาระแท้จริงของชีวิต เป็นจุดหมายสูงสุด เป็นปรมัตถ์อย่างเดี่ยว ได้แก่

สภาวะธรรม 57 คือ ชันธ 5 आयตนะ 12 ธาตุ 18 อินทรีย์ 22 ซึ่งก็หมายถึง ปรมัตถธรรม 4 คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน (อภิ.ก. (ไทย) 37/1/2 (เชิงอรรถ) ปรมัตถธรรม หมายถึง สภาวะที่มีอยู่โดยปรมัตถ์ สิ่งที่เป็นจริงโดยความหมายสูงสุด ประกอบไปด้วย จิต (สภาพที่คิด ภาวะที่รู้แจ้งอารมณ์) เจตสิก (สภาวะที่ประกอบด้วยจิต คุณสมบัติและอาการของจิต) รูป (สภาวะที่เป็นร่าง พร้อมทั้งคุณและอาการ) นิพพาน (สภาวะที่สิ้นกิเลสและทุกข์ทั้งปวง สภาวะที่ปราศจากตัณหา) (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2556 : 121) นิพพาน เป็นสภาพที่ดับกิเลสและกองทุกข์แล้ว ภาวะที่เป็นสุขสูงสุด เพราะไร้กิเลสไร้ทุกข์ เป็นอริยภาพสมบูรณ์ ซึ่งการบำเพ็ญกุศลเมื่อถึงที่สุดแล้วจะได้เข้าถึงสภาวะที่เป็นสุขนี้ ดังนั้นจึงการบำเพ็ญประโยชน์ตามหลักอรรถจริยาจึงเป็นสิ่งที่สามารถบรรลุได้ถึงนิพพาน พบความสุขหลุดพ้นที่แท้จริงได้ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2556 : 66)

สรุปความได้ว่า การบำเพ็ญประโยชน์ตามหลักอรรถจริยา โดยขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน รู้จักคุ้มครอง เก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานที่ตนทำไว้โดยชอบธรรม คบหาคนดีเป็นมิตร รู้จักใช้จ่ายอย่างพอดี มีความศรัทธาในพุทธองค์ ศรัทธาในพระธรรม รักษาศีล เสียสละ มีปัญญารู้ว่าควรทำหรือไม่ควรทำสิ่งใด รู้จักการให้ทาน แบ่งปัน ประพฤติดีงาม อบรมจิตใจให้เข้มแข็ง เจริญยิ่งขึ้นสามารถทำให้บรรลุถึง ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ในภพหน้า และประโยชน์สูงสุดถึงนิพพานได้

3. ลักษณะของอรรถจริยา

อรรถจริยาเป็นพฤติกรรมกรรมการทำประโยชน์ที่มีลักษณะของการประพฤติปฏิบัติสามารถแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

3.1 ลักษณะของอรรถจริยาที่เป็นประโยชน์ตน อรรถจริยาที่เป็นประโยชน์ตน คือ การบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตของตน ได้แก่ประโยชน์ (อรรถ) 3 อย่างในหมวดก่อนนั่นเอง เท่าที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ซึ่งเป็นผลเกิดแก่ตนโดยเฉพาะ เน้นการพึ่งตนได้ในทุกระดับ เพื่อความไม่ต้องเป็นภาระแก่ผู้อื่น หรืออ้วงหมู่คณะ และเพื่อความเป็นผู้พร้อมที่จะช่วยเหลือผู้อื่น บำเพ็ญกิจกรรมต่างๆอย่างได้ผลดี คุณธรรมที่เป็นแกนนำเพื่อการบรรลุประโยชน์ตนนี้ คือ ปัญญา ส่วนหลักธรรมทั่วไป ที่สอนไว้เพื่อความมุ่งหมายนี้ มีหลายอย่าง เช่น นาคกรณธรรม (ธรรมสร้างที่พึ่ง หรือธรรมที่ทำตนให้เป็นที่พักพิงได้) 10 ประการ เป็นต้น พูดอย่างกว้างๆว่า บำเพ็ญไตรสิกขาในแง่ที่เป็นความรับผิดชอบต่อตนเองให้บริบูรณ์ ประโยชน์ตน จำแนกเป็น 3 ระดับ คือ 1. ภูมฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์บัดนี้หรือจุดหมายขั้นต้น ชันธาทิเห็น 2. สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์เบื้องหน้า หรือจุดหมายที่สูง ล้ำเลยขึ้นไปหรือต่อไป 3. ปรมัตถะ ประโยชน์อย่างยิ่ง หรือจุดหมายสูงสุด (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558 : 542)

บุคคลในโลกนี้หากมีความประพฤติปฏิบัติดีด้วยกายวาจาและใจ ถึงพร้อมด้วยสมาธิด้วยตนเอง ถึงพร้อมด้วยปัญญา ถึงพร้อมด้วยวิมุตติญาณทัสสนะด้วยตนเอง แต่ไม่ได้ชักชวนคนอื่นถึงพร้อมด้วย นั้นแสดงว่าเป็นการปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน การทำประโยชน์เพื่อตน

บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อ เกื้อกูลตนเอง แต่ไม่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ ตนเองเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อกำจัดราคะ แต่ไม่ชักชวนผู้อื่นเพื่อกำจัดราคะ ตนเองเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อกำจัดโทสะ แต่ไม่ชักชวนผู้อื่นเพื่อกำจัดโทสะ ตนเองเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อกำจัดโมหะ แต่ไม่ชักชวนผู้อื่นเพื่อกำจัดโมหะ บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเอง แต่ไม่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น

3.2 ลักษณะของอรรถจริยาที่เป็นประโยชน์ผู้อื่นประโยชน์ผู้อื่นหรือประโยชน์ท่าน คือ ปรีตละ การช่วยเหลือเกื้อกูลสนับสนุนผู้อื่นให้บรรลุประโยชน์ หรือเข้าถึงจุดหมายแห่งชีวิตของเขาในระดับต่างๆ ประคับประคองให้เขาสามารถพึ่งตนเองได้ หมายถึงอรรถ 3 อย่างในหมวดก่อนนั้นเอง เท่าที่เกี่ยวข้องกับคนอื่น เป็นผลเกิดขึ้นแก่คนอื่น นอกจากตัวเรา คุณธรรมที่เป็นแกนนำที่จะให้บรรลุข้อนี้ คือ กรุณา หลักธรรมทั่วไปที่ใช้สอนมี สังคหวัตถุ 4 ประการ การทำหน้าที่และบำเพ็ญคุณธรรมต่างๆ ของกัลยาณมิตร เป็นต้นประโยชน์ผู้อื่น จำแนกได้เป็น 3 ระดับ คือ 1. ทิฐุธรรมิกัตถะ ประโยชน์บัดนี้หรือจุดหมายขั้นต้น ชันดาเห็น 2. สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์เบื้องหน้าหรือจุดหมายที่สูง ล้ำเลยขึ้นไปหรือต่อไป 3. ปรมัตถะ ประโยชน์อย่างยิ่ง หรือจุดหมายสูงสุด (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558 : 542) บุคคลในโลกนี้หากไม่เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยตนเอง แต่ชักชวนผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ชักชวนให้ถึงพร้อมด้วยวิมุตติญาณทัสสนะ เป็นการปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น แม้ตนเองยังไม่สามารถปฏิบัติได้ก็ตาม การทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นเป็นการให้ความช่วยเหลือ อุดหนุน ประพฤติสิ่งที่ตนเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ตามกำลังสติปัญญา ความรู้ความสามารถ กำลังทรัพย์และเวลา เชื่อแน่ว่าจะเป็นที่รักใคร่เคารพนับถือของ เพื่อนร่วมงานและบุคคลทั่วไป หรือสงเคราะห์ปวงชน มีคำที่ง่ายต่อการจำของการประพฤติปฏิบัติอรรถจริยา คือ สงเคราะห์ปวงชน (สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน), 2528 : 11) เป็นลักษณะทางจิตของบุคคลที่ประกอบด้วยความมีน้ำใจ และจิตสำนึกหรือสำนึกสาธารณะที่เสียสละแรงกาย แรงใจ สติปัญญาเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าคือต้นแบบจิตอาสาที่ดี (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552 : 15)

3.3 ลักษณะของอรรถจริยาที่เป็นประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ประโยชน์ทั้งสองฝ่ายหรือประโยชน์ร่วมกัน (อุภยัตถะ) ได้แก่ประโยชน์ 3 อย่างในหมวดก่อนนั้น ที่เป็นผลเกิดขึ้นทั้งแก่ตนเองและคนอื่นๆหรือแก่สังคม แก่ชุมชนอันเป็นส่วนรวม เช่น ประโยชน์ที่เกิดจากของกลางและกิจส่วนรวม เป็นต้น โดยเฉพาะสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่อันเอื้ออำนวยแก่การปฏิบัติเพื่อบรรลุจุดหมาย และการบำเพ็ญปรีตละของทุกคน คุณธรรมที่เป็นแกนนำที่จะให้บรรลุจุดหมายนี้ คือ วินัยและสามัคคี หลักธรรมทั่วไปที่อาจใช้สอนได้มี สาราณียธรรม 6 และอปปริหานิยธรรม 7 ประการ เป็นต้น ตลอดจนพฤติกรรมที่เกื้อกูล ที่พึงประสงค์ ที่สังคมพึงต้องการโดยทั่วไป ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย จำแนกได้เป็น 3 ระดับ คือ 1) ทิฐุธรรมิกัตถะ ประโยชน์บัดนี้หรือจุดหมายขั้นต้น ชันดาเห็น 2) สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์เบื้องหน้า หรือจุดหมายที่สูงล้ำเลยขึ้นไปหรือต่อไป 3) ปรมัตถะ ประโยชน์อย่างยิ่ง หรือจุดหมายสูงสุด (สมเด็จพระพุทธ

โฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552 : 542)บุคคลในโลกนี้ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ถึงพร้อมด้วยวิมุตติญาณทัสสนะด้วยตนเอง และชักชวนให้คนอื่นได้ประพฤติปฏิบัติตามได้ เป็นการปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตนเองและผู้อื่น ดังเช่น พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ เป็นต้น ลักษณะการทำประโยชน์ทั้งตนเองและผู้อื่น ดังเช่น โคแม่ลูกอ่อนเลี้ยงหล้าพลางฆ่าเลี้ยงลูก ไปพลาง ประโยชน์ของแม่โคอื่มนท้องได้กินหล้า นี่คือประโยชน์ตน ในขณะเดียวกัน ฆ่าเลี้ยงลูกไปพลาง ป้องกันภัยให้ลูกเผื่อมีอันตรายมาใกล้จะได้ช่วยได้ทันเวลา เท่ากับว่าเป็นประโยชน์คนอื่น ดังนั้นโคแม่ลูกอ่อนทำทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์คนอื่นไปพร้อมๆ กัน ด้วย เป็นต้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 12/497/535)

การทำเพื่อประโยชน์ตนประโยชน์ท่านเป็นการทำประโยชน์ทั้งสองฝ่าย เป็นการประพฤติประโยชน์ต่อกันและกัน ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสถาบัน เช่น โรงพยาบาล มหาวิทยาลัย สังคมที่ตนอาศัยอยู่ ตลอดถึงประเทศชาติ สิ่งใดที่เป็นโทษก็ควรละเว้นไม่กระทำ การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์สามารถปฏิบัติได้ทั้ง กาย วาจา ใจ ในทุกเวลาทุกโอกาส (บุญสิริ ขวลิขิตธำรง, 2529 : 23) ทำตนให้มีคุณค่า ดังคำพังเพยที่ว่า อยู่บ้านท่านอย่าง นิ่งดูตาย บ้นควายบ้นควายให้ลูกท่านเล่น อยู่ก็ให้เขาไว้ใจไปก็ให้เขาคิดถึง เป็นต้น นั่นคือ คนที่ไม่นิ่งดูตายมีอะไรพอจะช่วยเหลือคนอื่นและสังคมได้ ก็เอาใจใส่ชวนช่วยช่วยเหลือตามสติ กำลัง เพราะฉะนั้นเมื่อเราอยู่ที่ใด เราควรทำตัวให้เกิดประโยชน์ บุคคลใดก็ตามเป็นบุคคลที่มี ประโยชน์ อาจทำได้หลายวิธี เช่น การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนเจริญ ด้วยความรู้ ความสามารถ เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์เป็น นักเรียนที่ดีของสถานศึกษา เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ ตลอดจนเป็นศาสนิกชนที่ดีของ พระพุทธศาสนา เป็นต้น นั่นเท่ากับว่าเราเป็นผู้บำเพ็ญประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่นได้สรุป ความได้ว่า ลักษณะที่บ่งบอกถึงลักษณะของอรรถจริยา คือ จะต้องมีการประพฤติปฏิบัติที่ นำมาซึ่งประโยชน์ทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น หรือทั้งสองฝ่าย มีผลทั้งที่ตาเห็น ประโยชน์ที่สูงขึ้นไป ประโยชน์ในภพหน้า และประโยชน์สูงสุด ด้วยความถึงพร้อมด้วยศีล สมาธิ ปัญญา สามารถ ถึงเป้าหมายสูงสุดของนิพพานได้เช่นเดียวกัน

วิเคราะห์เป้าหมายของหลักอรรถจริยาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ในการวิเคราะห์เป้าหมายของหลักอรรถจริยาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา จะได้นำ ความรู้ประสบการณ์เกี่ยวกับกับศึกษาอรรถจริยาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่ได้เรียบเรียงไว้ใน บทที่ 2 นำมาวิเคราะห์เป้าหมายของอรรถจริยาในเชิงปัจเจกบุคคลและเป้าหมายเชิงสังคม ดัง มีรายละเอียดต่อไปนี้

1. เป้าหมายในปัจจุบัน

การบำเพ็ญเพื่อสู่เป้าหมายในปัจจุบัน จะได้เห็นในชาติปัจจุบันได้ คนเราควรหมั่นทำบุญ สร้างบุญบารมีสะสมให้กับตนเองให้มาก เพื่อจะได้เป็นพลังหนุนนำไปสู่เส้นทางแห่งนิพพานเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนิกชน ดังนั้นเป้าหมายในปัจจุบันที่พุทธศาสนิกชนควรหมั่นบำเพ็ญให้เกิดในปัจจุบัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 เป้าหมายเพื่อให้ได้บุญ โดยการบำเพ็ญบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 10 เป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ เป็นทางทำความดี นั่นคือ ทานมัย ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ สิลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีลหรือประพฤติดี ภวานมัย ทำบุญด้วยการเจริญภavana คือฝึกอบรมจิตใจเจริญปัญญา อปายนมัย ทำบุญด้วยการประพฤติอ่อนน้อม เวยยานมัย ทำบุญด้วยการช่วยชวนช่วยรับใช้ ปัตติทานมัย ทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น ปัตตานโมทนามัย ทำบุญด้วยการยินดีในความดีของผู้อื่น ฐัมมัสสวนมัย ทำบุญด้วยการฟังธรรมศึกษาหาความรู้ ฐัมมเทศนามัย ทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรมให้ความรู้ และทัญญุชุกัมม ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง การทำเช่นนี้ได้ทั้ง สิลมัย ทานมัยและภวานมัย นั่นคือได้ทาน ศีล ภavana การทำบุญที่เกิดจากการสละสิ่งของ ทรัพย์สิน ด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์ปราณนาดี สิ่งของที่มีคุณภาพสามารถใช้งานได้ดี เป็นสิ่งที่ผู้รับต้องการ ไม่ควรให้สิ่งของที่เป็นสิ่งมีโทษ เช่น ของมีนเมา อบายมุข สารพิษ สารเสพติด สิ่งอันเป็นอันตรายต่อสุขภาพ ก็ไม่ควรจัดหามาให้เช่นกัน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2556 : 93)

1.2 เป้าหมายเพื่อให้ได้บุญด้วยการปฏิบัติ นั่นคือการเจริญภavana จิตใจสงบ คิดดี ทำจิตให้สงบ ไม่คิดโกรธเคืองใคร ให้อภัย นี่ก็เป็นการทำบุญ ทำประโยชน์ได้ด้วย เมื่อเราเจริญภavana จิตใจเราปลอดโปร่งโล่งสบายมีความสุข แจ่มใสแสดงออกถึงใบหน้าที่ยิ้มแย้มได้ด้วย แม้การอ่อนน้อมถ่อมตน ก็เป็นบุญ เป็นการลดทิฐิ ลดการยึดติดในตัวตน ให้ความสำคัญกับคนรอบข้าง ย่อมได้รับความเอ็นดู นำคบหาด้วย การให้กำลังใจตนเอง ไม่ตระหนี่ รู้จักอนุโมทนาบุญกับผู้อื่นด้วย บุญที่เราทำก็ไม่ได้น้อยลงเลย แต่จะทำให้เพิ่มบุญขึ้นอีก การอ่านหนังสือธรรมเป็นการขัดเกลาจิตใจให้เจริญยิ่งขึ้นได้ พบวิธีคิด วิธีพูด วิธีปฏิบัติที่ถูกต้อง พาชีวิตให้เจริญ ทั้งทางด้านจิตใจและชีวิตความเป็นอยู่ เมื่อตนเองรู้แล้วสามารถแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นได้ บอกธรรมแก่คนอื่นได้ ให้ธรรมทาน เป็นการชี้แนะแก้ปัญหาในชีวิตได้ เป็นการบำเพ็ญประโยชน์อีกทางหนึ่งด้วย

1.3 เป้าหมายเพื่อให้ได้ประโยชน์โดยไม่จำเป็นต้องใช้เงิน สามารถทำได้โดยการประพฤติอยู่ในศีล ไม่มั่ววอบายมุข นั่นแหละคือการบำเพ็ญบุญ ผู้ที่รักษาศีลถือว่าเป็นผู้ที่ได้ทำบุญแล้ว ทั้งยังนำพาให้ตัวเองและคนรอบข้างห่างไกลจากความชั่วทั้งหลายได้ด้วย

1.4 เป้าหมายให้ได้ดี โดยเชื่อมั่นในสิ่งที่ถูกที่ควร เชื่อมั่นในการทำความดี ทำดีได้ดี ใช้ชีวิตตามหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ จะต้องพัฒนาในด้านพฤติกรรมให้มีระเบียบวินัยในตนก่อน หมายถึง จะต้องพัฒนาอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น

กาย และจิตใจให้พร้อมรับมือกับสถานการณ์ความเป็นไปตามเหตุ และปัจจัยของธรรมดาอันเกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคล ดังนั้น การพัฒนาจึงรวมถึง การพัฒนาด้านบุคลิกภาพที่แสดงออก คือ เป็นคนกินเป็น ใช้เป็น บริโภคเป็น ดูเป็น ฟังเป็น เป็นต้น, การพัฒนาในด้านความประพฤติ คือ คบหาเสวนาเป็น สังคมเป็น พูดเป็น สื่อสารเป็น การพัฒนาด้านจิตใจ คือ วางท่าทีต่อเรื่องที่เหตุขึ้นเป็น ฉลาดและทำใจเป็น และมีปัญญาที่จะคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น ตลอดจนรู้จักดับทุกข์เป็น (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2542 : 67)

1.5 เป้าหมายเพื่อความสุขในชีวิต เป็นความสุขของคฤหัสถ์ ประกอบไปด้วย 1) อติสุข หมายถึง สุขเกิดจากความมั่งคั่ง 2) โภคสุข หมายถึง สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ 3) อานันสุข หมายถึง สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ 4) อนวัชสุข หมายถึง สุขเกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 21/62/105) ความสุขของแต่ละคน ไม่เหมือนกัน ความสุขของนักเรียนคือความรู้สึที่ทำคะแนนสอบได้สูง ความสุขของครูคือการได้ ประสทธิประสาทวิชาความรู้ให้กับนักเรียน บางคนสุขจากการไม่มีหนี้ เป็นความสุขที่ปรากฏผลในปัจจุบันที่สามารถเห็นได้ในชีวิตนี้

1.6 เป้าหมายเพื่อการมีทรัพย์ เป็นทรัพย์ที่ได้จากการแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม ควรรู้จักใช้จ่ายทรัพย์ ซึ่งพระพุทธองค์สอนให้แบ่งทรัพย์เป็น 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่หนึ่ง เราควรเอาไปใช้ เลี้ยงตัวเอง ครอบครัว และ ทำประโยชน์ ส่วนที่สองกับสาม เราควรเอาไปเป็นทุนในการประกอบอาชีพ ซึ่งมีข้อหนึ่งสังเกตว่าทุนในการประกอบอาชีพเหตุใดจึงต้องแบ่งเป็นออกเป็นสองส่วน เพราะในการประกอบอาชีพนั้น ควรมีทุนสำหรับลงทุนหนึ่งส่วน อีกส่วนหนึ่งพึงใช้เป็นทุนสำรอง (คราวจำเป็น) โดยที่ทุนส่วนที่หนึ่งหากเมื่อถึงคราวประสบปัญหาขาดทุนหรือไม่พอใช้ ทุนส่วนที่สองนี้จะเป็ทุนที่สามารถแก้ปัญหาได้ เพราะฉะนั้นท่านเลยให้แบ่งทุนออกเป็น 2 ส่วน ส่วนที่สี่ เราควรเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็นต่างๆ เช่น เกิดว่าเราป่วย เราก็สามารถนำทุนส่วนนี้มาใช้ในการรักษาได้ เป็นต้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 11/265/211-212)

1.7 เป้าหมายเพื่อการรู้จักใช้จ่ายทรัพย์ที่เกื้อประโยชน์สูงสุด นั่นคือเมื่อหาทรัพย์มาแล้วนั้นจะนำไปใช้อย่างไร พระพุทธองค์สอนให้เราแบ่งทรัพย์เป็น 4 ส่วน ได้แก่ ใช้เลี้ยงมารดาบิดาครอบครัวให้เป็นสุข ใช้เลี้ยงมิตรสหาย และผู้ที่ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข ใช้ป้องกันอันตราย ปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ทำงานให้มีความปลอดภัย สงเคราะห์ญาติ ต้อนรับแขก ทำบุญอุทิศให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไป เช่น พ่อ แม่ บารุงราชการ เช่น เสียภาษี เป็นต้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 21/61/103-104) ทำบุญอุทิศแก่สิ่งที่เราเคารพบูชา อุปถัมภ์นักบวช การจัดแจงทรัพย์ที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นหลักของการวางแผนการใช้ทรัพย์ของทางพระพุทธศาสนา ในการที่เราจะใช้จ่ายทรัพย์หรือบริหารทรัพย์ควรมีหลักในการปฏิบัติที่ดีและควรคิดให้รอบคอบเสียก่อน เพราะบางท่านอาจมีรายรับรายจ่ายไม่

เหมือนกัน ดังนั้นพุทธวิธีที่กล่าวมาทั้งหมดนี้อาจจะช่วยให้ผู้ที่มีความสนใจได้นำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์กับตัวเองได้ และสามารถยืนหยัดในสังคมได้เป็นอย่างดี

1.8 เป้าหมายเพื่อการพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง สงบตั้งมั่นในสมาธิ ให้ตื่นอยู่เสมอ สามารถควบคุมตนเองได้ มีการยกระดับจิตใจสูงขึ้น มีพฤติกรรมที่ดีงาม ตั้งมั่นในการทำ ความดี ส่งผลต่อสุขภาพกายที่สดชื่นแจ่มใส เบิกบาน มีปัญญาในการจัดการความรู้ที่ได้รับ มา มีวิจญาณญาณในการแก้ไขสถานการณ์ต่างๆ มีหลักการคิด ดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมาย นำ ความรู้ที่ได้มาความรู้มาสร้างสรรค์งานของตนเอง หน้าที่ของตนเองได้ รู้แจ้งถึงความจริงของ โลก มีปัญญาจัดความทุกข์ของตนเองได้ ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการระลึกถึงคุณพระ รัตนตรัย ซึ่งจะเป็นปัจจัยหนุนให้ก้าวไปในมรรค ก็เป็นอธิปัญญา) สิกขา นี้ นิยมเรียกว่า ไตรสิกขา และเรียกข้อย่อยทั้งสามอย่างๆสั้นๆว่า ศีล สมาธิ ปัญญาการประพฤติปฏิบัติตาม อริยมรรคเป็นการนำไปสู่ความสุขที่แท้จริง นำไปสู่นิพพาน ในแนวคิดความเชื่อของ พุทธศาสนิกชนถือว่าเป็นคำสอนภาคปฏิบัติ ที่จะช่วยให้ดำเนินชีวิตไปสู่จุดหมายตามแนว ธรรมได้ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2556 : 447)

ดังนั้น เป้าหมายของหลักอรรถจริยาเชิงปัจเจกบุคคลที่เป็นประโยชน์ในปัจจุบัน เป็นการบำเพ็ญประโยชน์ที่เห็นผลได้ได้ปัจจุบัน อันได้แก่ เป้าหมายเพื่อให้ได้บุญด้วยการทำความ ดี ด้วยการปฏิบัติ ให้ได้ประโยชน์โดยไม่จำเป็นต้องใช้เงิน ให้ได้ดีโดยเชื่อมั่นในการทำ ความดี ตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อประโยชน์สูงสุดในขั้นต้น ด้วยความขยันหมั่นเพียรในการ ปฏิบัติหน้าที่การงาน ฝึกฝนจนชำนาญ ใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิต สร้างความสุขในชีวิต แม้ เป็นคุณให้สืบทอดได้สุขจากการมีทรัพย์ก็ควรรู้จักเก็บรักษาและใช้จ่ายทรัพย์ซึ่งหาโดยชอบ ธรรม เป้าหมายเพื่อการพัฒนาตนเป็นพึงได้ด้วยการรักษาศีลและเป้าหมายเพื่อพัฒนาจิตใจ ให้เข้มแข็ง เป็นผู้ตื่นอยู่เสมอ มีการยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น เป็นต้น

2. เป้าหมายในอนาคต

การบำเพ็ญประโยชน์ตามหลักอรรถจริยา มุ่งประโยชน์อันที่จะเกิดกับบุคคลใน อนาคต นั่นคือ เป็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นในเบื้องหน้า ประโยชน์ที่ยิ่งๆขึ้นไป ประโยชน์สูงสุด เป้าหมายสูงสุดถึงนิพพาน อันเป็นความปรารถนาของการพุทธศาสนิกชนที่หมั่นเพียรปฏิบัติ ให้บรรลุ เดินทางสู่ความสุขที่แท้จริง ดังนั้นเป้าหมายในอนาคตระดับปัจเจกบุคคล ดัง รายละเอียดต่อไปนี้

2.1 เป็นผู้มีความประพฤติดีทางกายและวาจา ด้วยการรักษาศีลให้ใจให้สะอาด ขึ้น ทีละน้อยๆทรงไว้แต่ความดี นั่นคือการรักษาศีล 5 เป็นเบื้องต้น ศีล หมายถึง ความ ประพฤติดีทางกายและวาจา การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุม กายและวาจาให้ตั้งมั่นอยู่ในความดีงาม การรักษากายตามระเบียบวินัย ปกติมารยาทที่ ปราศจากโทษ ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น ความสุจริตทางกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น

ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีพ ศีล 5 สำหรับทุกคน คือ 1) เว้นจากทำลายชีวิต 2) เว้นจากถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ 3) เว้นจากประพฤติดิฉันในกาม 4) เว้นจากพูดเท็จ 5) เว้นจากของเมา คือสุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2556 : 391)

2.2 เป็นผู้มีสมาธิในหลักไตรลักษณ์ ดังที่พระพุทธเจ้าสอนว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 5/242/4) คนเรามีสภาวะเหมือนกัน คือมีความเกิดขึ้นในเบื้องต้น มีความเปลี่ยนไปในท่ามกลาง และมีการสลายตัวไปในที่สุด ทุกคนก็เสมอกันโดยไตรลักษณ์ คืออนิจจังหาความเที่ยงไม่ได้ ในการดำเนินชีวิตอาจมีสุขบ้างทุกข์บ้างไปตามสภาพชีวิตของแต่ละคน อย่าไปยึดมั่นถือมั่นในร่างกายมากจนเกินไป อย่ายึดถือในทรัพย์สินมากเกินไป พึงระลึกเสมอว่าเราจักต้องตาย ถ้าเรายังมีกรรมต่ออีกเราก็ต้องเกิดอีก เกิดเป็นคนก็มีทุกข์อย่างคน เกิดเป็นสัตว์เกิดเป็นอสูรกายก็มีทุกข์อย่างนั้น เกิดเป็นเทวดาเป็นพรหมก็มีสุขอย่างเทวดาอย่างพรหม แต่ไม่นานความสุขนั้นก็กลับมาหาความทุกข์อีก สู้ไปนิพพานไม่ได้ นิพพานเป็นสุขที่เป็นความสุขที่วิเศษยอดเยี่ยม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 12/358/394-396)

2.3 เป็นผู้มีสมาธิเชื่อว่านิพพานเป็นสุขอันยอดเยี่ยม พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเทวดาและมนุษย์ด้วยประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้า และประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพาน ตามสมควรแก่ประโยชน์ที่เทวดาและมนุษย์จะพึงได้รับ ดังนั้นต้องหมั่นพิจารณาตนไม่เพ่งเล็งความผิดผู้อื่น ไม่มีความประมาท มีจริยาดี มีความสงบใคร่ครวญเฉพาะความประพฤติของตน อย่างนี้เรียกว่ากำลังเดินทางตามเส้นทางของความดีที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ ไม่ทำลายศีลของตนเองไม่ทำให้คนอื่นผิดศีล ไม่ยินดีเมื่อบุคคลอื่นทำลายศีล สามารถระงับนิวรณ์ 5 ได้ ซึ่งหมายถึงสิ่งที่กั้นจิตไม่ให้ก้าวหน้าในคุณธรรมที่ทำให้จิตเศร้าหมองและทำปัญญาให้อ่อนกำลัง (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2556 : 167) การทำดีหรือช่วยเหลือที่การควบคุมกำลังใจ ถ้าใจเราบริสุทธิ์ ใครจะว่าดีหรือเลวอย่างไร ความจริงก็คือจิตที่เป็นเช่นนั้น การที่เราทำดีเพราะชาวบ้านสรรเสริญย่อมไม่ใช่แล้ว จงตั้งใจทำความดีด้วยความมุ่งมั่นและศรัทธา เป็นผู้ที่มีความเข้าใจเพื่อการน้อมนำไปปฏิบัติได้ถูกต้อง นั่นคือ กิจในอริยสัจ 4 หมายถึง หน้าที่อันจะพึงทำต่ออริยสัจ 4 แต่ละอย่าง ข้อที่จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องและเสร็จสิ้นในอริยสัจ 4 แต่ละอย่าง จึงจะชื่อว่ารู้หรือปฏิบัติหรือเป็นผู้ตรัสรู้แล้ว (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2556 : 156)

สรุปได้ว่า บุคคลแต่ละคนที่ประพฤติประโยชน์ สะสมบุญบารมีให้กับตนเอง หมั่นพากเพียรพยายามให้เป็นผู้มีความประพฤติดีทางกายและวาจา รักษาศีลให้สะอาดขึ้นทีละน้อยๆ เข้าใจในหลักไตรลักษณ์ มีความเชื่อว่านิพพานเป็นสุขอันยอดเยี่ยม เดินตามเส้นทางแห่งนิพพาน รักษาศีลให้มั่นคง บริสุทธิ์ มีอารมณ์จิตอยู่ในพรหมวิหาร 4 มีสมาธิที่ได้รับการ

ฝึกฝนเป็นลำดับ น้อมนำสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องในอริยสัจ เข้าสู่กระแสพระนิพพาน จิตใจเบิกบานแจ่มใส เกิดปิติ มีความสงบและมีความสุข เกิดผลในระดับฌาน ระดับญาณ จนสิ้นกิเลสในที่สุด

3. เป้าหมายเชิงสังคม

ในสังคมปัจจุบันคนส่วนใหญ่จะมีการเร่งรีบแข่งขันกันอยู่ตลอดเวลา ทำให้เกิดความเห็นแก่ตัวมากขึ้น สนใจตนเองมากกว่าคนอื่น ทำให้ให้ถูกมองข้ามเรื่องของจิตใจ ซึ่งเมื่อก่อนคนไทยมีจิตใจอ่อนโยนช่วยเหลือเอื้อเฟื้อต่อกัน เห็นอกเห็นใจกันเป็นอย่างดี อีกทั้งกระแสการพัฒนาตามแนวทางของตะวันตกกลับมีเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเห็นได้จากปัญหาสังคมที่สะท้อนให้เห็นว่า สังคมไทยกำลังเผชิญปัญหาการเห็นแก่ตัว ทั้งปัญหาครอบครัว การแย่งชิงทรัพยากรระหว่างชุมชน เป็นต้น ด้วยคนไทยส่วนใหญ่ของประเทศนับถือพระพุทธศาสนา จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะนำหลักธรรมคำสอนนำสู่การปฏิบัติเพื่อความสุขในการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข อัตถจริยาเป็นการประพฤติประโยชน์ ซึ่งการเริ่มต้นของการบำเพ็ญประโยชน์จะเริ่มจากตัวเราก่อนจากนั้นจะได้แผ่ขยายไปยังคนรอบข้าง ถ้าทำกรรมดีจะมีพลังดีมาเหนี่ยวนำให้คนอื่นได้ทำดีด้วย ดังที่พระพุทธเจ้าได้สอนให้ใช้สังคหวัตถุ ซึ่งหมายถึง ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว 4 ประการคือ 1) ทาน (การให้) 2) เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก) 3) อัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) 4) สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 21/32/50-51) ดังนั้นในการบำเพ็ญที่จะให้ประโยชน์นำเสนอเป็นลำดับดังนี้

3.1 ระดับครอบครัว การประพฤติประโยชน์ระดับครอบครัว ซึ่งประกอบด้วย บิดา มารดา พี่น้อง สามเณรหรือภรรยา บุตร ธิดาและบุคคลที่อยู่ด้วยกันในครอบครัว มีความรัก ความผูกพันแบบครอบครัว พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า “บุคคลพึงพัฒนาจากภายในมาสู่ภายนอก คือ จะต้องพัฒนาในด้านพฤติกรรมให้มีระเบียบวินัยในตนก่อน หมายถึง จะต้องพัฒนาอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และจิตใจให้พร้อมรับมือกับสถานการณ์ความเป็นไปตามเหตุ และปัจจัยของธรรมดอันเกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคล ดังนั้น จะต้องพัฒนาบุคลิกภาพที่แสดงออก คือ เป็นคนกินเป็น ใช้เป็น บริโภคเป็น ดูแลเป็น พึ่งเป็น เป็นต้น ด้านความประพฤติ คือ คบหาเสวนาเป็น สังคมเป็น พุดเป็น สื่อสารเป็น การพัฒนาด้านจิตใจ คือ วางท่าทีต่อเรื่องที่เหตุขึ้นเป็น ฉลาดและทำใจเป็น และมีปัญญาที่จะคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น ตลอดจนรู้จักดับทุกข์เป็น (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2542 : 67) และเราสามารถบำเพ็ญตามหลักอัตถจริยาในสังคหวัตถุ 4 ประการด้วยกัน จึงจะมีพลังเหนี่ยวนำคนในครอบครัวให้มีความสุขได้ดังนี้

1) ทาน (การให้) สิ่งที่เราสามารถประพฤติปฏิบัติ นั่นคือ ให้สิ่งของเครื่องใช้ ให้ความรู้ และให้อภัย เช่น ให้อาหารอันโอชะให้ เสื้อผ้าที่สวยงาม ให้ความรัก เมื่อเจ็บป่วยให้ช่วยดูแล เมื่อสบายอาจจะพาไปทำบุญ ท่องเที่ยวทัศนอาจรไปพักผ่อนที่สวนสาธารณะ

อันควรเหมาะกับการเจริญจิตใจที่เบิกบานมีความของของบิฑามาร สอนธรรมให้เป็นทาน ชี้ทางถูกผิดให้เห็นชัดแจ้ง เมื่อคนในครอบครัวทำผิด สามารถให้อภัยได้ เป็นต้น

2) เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก) บางครั้งคนในครอบครัวมักจะมีเรื่องผิดหมองใจกันเพราะคำพูดได้ แม้แต่ลื่นกับพี่น้องอยู่ด้วยกันยังลำร้ายกันได้ บุตรพูดจาให้สุภาพเรียบร้อยกับบิดามารดา พูดจาก่อนน้อมถ่อมตน ไม่พูดชวนทะเลาะกัน ครอบครัวจะมีสุขได้เพราะคำพูดที่เข้าใจกัน พี่น้องทะเลาะกัน พ่อแม่ช่วยพูดให้เข้าใจด้วยเหตุผล ใช้วาจาที่สร้างสมานสามัคคี คำพูดที่ทุกคนในครอบครัวต้องระลึกอยู่เสมอคือคำพูดจริง ไม่โกหก คำพูดที่มาพร้อมกับสายตามีอ่อนโยนเป็นมิตรจะช่วยเสริมสถานการณ์ที่เลวร้ายได้กลับเป็นดีได้ คำพูดที่มีทางเสียงช่วยได้มากทีเดียวสำหรับน้องพูดกับพี่ หรือพี่พูดกับน้อง การพูดจาแสดงออกถึงวัฒนธรรมที่ทำให้เกียรติกันของคนในสังคมไทย ดังนั้นทุกคนในครอบครัวจึงควรมีปิยวา วาจาอันเป็นที่รักซึ่งกันและกัน

3) อัฏฐจริยา (การประพฤติประโยชน์) ทุกคนในครอบครัวต้องทำตนให้เป็นผู้ประพฤติประโยชน์ จะได้เป็นที่รักซึ่งกันและกัน เช่น ลูกๆ ทำกับข้าว ทำความสะอาดบ้าน รพ่พ่อแม่หลังจากเลิกโรงเรียน เมื่อพ่อแม่กลับจากทำงานจะได้พบสถานที่สะอาดสะอ้าน เจริญหูเจริญตา มีอาหารพร้อมรับประทานร่วมกัน บิฑามารวางแผนชีวิตให้ลูกๆ ลูกจะเรียนที่ไหนอย่างไร จะส่งเสริมอย่างไร จะทำอะไรให้ลูกมีความสุข ในขณะที่เดียวกันจะชวนขวยให้ลูกเป็นคนดีมีคุณธรรมด้วย เป็นที่รักของทุกคน พ่อแม่ทุกคนไม่ยอมให้ลูกเก่งอย่างเดียวโดยไม่มีความดีประกอบด้วย จะมีความสุขกันทุกคนในครอบครัว จากที่ทุกคนต่างทำทำให้เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและทุกคนในครอบครัว

4) สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ) การวางให้เหมาะสม สม่่าเสมอกับทุกคนในครอบครัว ลูกเคยปฏิบัติให้ความเคารพกับบิดามารดาอย่างไรก็ทำเช่นนั้น สามีภรรยาเคยปฏิบัติต่อกันอย่างไรก็ทำให้เสมอดันเสมอปลาย ทุกคนทำตัวปกติเป็นนิสัย แต่บางครั้งก็ต้องดูสถานการณ์ด้วยว่าสมควรพูดหรือสมควรแสดงพฤติกรรมเหมาะสมอย่างไรก็ต้องให้พิจารณาด้วย ลูกๆ เคยเตรียมกับข้าวให้บิดามารดาอย่างไรก็ไม่ทำให้ทำเช่นนั้น บิฑามารดาวางตัวให้เหมาะสมกับความเป็นบิดามารดาอย่างสม่ำเสมออยู่ดีธรรม เป็นต้น

3.2 ระดับสังคมและประเทศชาติ การประพฤติประโยชน์ระดับสังคมและประเทศชาติ จะมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการแบ่งปัน มีประพฤติประโยชน์ต่อกัน ในระดับที่กว้างออกไป ถึงสังคมที่ใหญ่ขึ้น เป็นกลุ่มครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด และประเทศชาติในที่สุด ดังที่ท่านพระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันตภิกขุ) ได้กล่าวว่า “ทุกคนต้องช่วยเหลือ ทำความดีให้เกิดในชุมชนเสมอ เราต้องยินดีในความดีของผู้อื่น และช่วยกันสร้างสรรค์ประเทศสู่ความเจริญก้าวหน้าตามแนวพุทธธรรม (พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันตภิกขุ), 2550 : 157)ซึ่งสามารถบำเพ็ญตามหลักอัฏฐจริยาในสังคหัตถ์ 4 ประกอบกันด้วย จึงจะมีพลังเหนี่ยวนำคนในสังคมและประเทศชาติให้มีความสุข ด้วยสังคหัตถ์ 4

หมายถึงธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี หลักการสงเคราะห์ให้อัตถจริยาการประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริม (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546 : 186)

บทสรุป

จากการวิเคราะห์เป้าหมายของหลักอรรถจริยาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผลการศึกษา พบว่า เป้าหมายของอรรถจริยาเชิงปัจเจกบุคคล เป็นเป้าหมายที่บุคคลแต่ละคนประพฤติประโยชน์ สะสมบุญบารมีให้กับตนเอง ให้ทาน รักษาศีล หมั่นภาวนา ฝึกพากเพียรพยายามจนสามารถเข้าสู่กระแสพระนิพพาน มีจิตใจเบิกบานผ่องใส ถึงความสิ้นไปของกิเลสทั้งปวงได้ในที่สุด ส่วนเป้าหมายของอรรถจริยาเชิงสังคม เป็นเป้าหมายที่บุคคลแต่ละคนประพฤติประโยชน์ตามหลักอรรถจริยาแล้วจะทำให้เกิดผลดีในระดับครอบครัว สังคมและประเทศชาติ วิธีการคือ การให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบ่งปัน ทั้งทรัพย์สิน เงินทอง สิ่งของ เครื่องใช้ ให้ความรู้ ให้อภัย ตามกำลังของตน ใช้วาจาสุภาพ อ่อนน้อมถ่อมตน มีความเสมอต้นเสมอปลาย ศรัทธาเชื่อมั่นในพระธรรมแล้วจะพบความสงบสุขและสันติสุขในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- เครือข่ายพุทธิกา. (2553). *สุขแท้กลางใจเรา*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สามลดา
- บุญสิริ ขวลิตดำรง. *ธรรมโอสธ*. (2529). กรุงเทพฯ :อมรินทร์การพิมพ์.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2536). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2542). *ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) หมวดพุทธศาสตร์*. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา
- _____. (2543). *บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2552). *เครื่องวัดความเจริญของชาวพุทธ (อารยวัชตมิ)*, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- _____. (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- _____. (2558). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 42 (ฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ : งานพระราชทานเพลิงศพนายเถลิง เหล่าจินดา.

พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). (2550). *รักลูกให้ถูกต้องทาง*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน). (2528). *สังคหวัตถุ 4*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย.

เสถียร ศุภโสภณ. (2543). *พระพุทธศาสนาในรัชสมัยสมเด็จพระนวมินทรมหาราช*.
กรุงเทพฯ : บันทึกลายม.